

АРМАН ЛАНУ БОРСОВО ВАТЕРЛО

Превод от френски: Никола Шивачев, 1985

chitanka.info

„Много е трудно да се напише роман за парите“

— изповядва се Емил Зола в „Жил Блас“ на 8 април 1890 година. Защото след „Човекът-звяр“ той се задъхва върху композицията на осемнадесетия том от серията „Ругон-Макарови“, а и творбата, която е започнал, е не по-малко трудна за завършване, отколкото цялата серия. Как си отдъхва той с последната книга „Доктор Паскал“ — автобиографична или поне почти!

Но защо такъв сюжет? Няма да е как Зола да не си премери силата с парите, като се има предвид структурата на обществото и епохата, наложена от общата рамка. Тази необходимост Зола не видял веднага, или не пожелал да види. Подобна идея е липсвала в първоначалния план. Тя се родила около 1877 година, след отпечатването на най-политическия роман от серията — „Негово Превъзходителство Йожен Ругон“. Анри Митеран уточнява, че романът за Борсата ясно се очертава едва в подготвителните материали за „Земя“ (1886 г.), и то само с два реда:

„Борсата и вестниците, Сакар, Максим, Сидони, Окт. Муре.“

Не е ли могъл Зола да избегне тази примка в края на серията? Може би. Но през 1980 г. наистина е било много късно. Няма съмнение, че той е имал уважителни причини да отлага изкарването на чудовището върху сцената. Нелош ход е било да събуди интереса на читателя в края на дългия път с толкова значителни сюжети като Финансите и Разгрома. Но едно препятствие затъмнява хоризонта. Името му е Балзак.

Както двадесет години преди това, Зола отново се сблъсква с несъкрушимия си съперник. Все пак той добре е доловил разликата. Опустошенията на парите, главен двигател в „Човешка комедия“, са подтикнали автора и най-вече да покаже последиците им в личното поведение на своите герои Бирото, Гобсек, Гранде, Нюсенжан. Целта

на Зола е друга: да разкрие как парите противопоставят класите и са едновременно причина и последица във всички епизоди на социалната война, чието надигане така майсторски бе описал в „Жерминал“.

Превъзходният критик марксист Жан Фревил ясно подчертава разликата между двете творчески начинания. Несъмнено те се дължат на разликата в темпераментите на двамата романисти, но също и на светкавичната еволюция на капитализма за някакви си тридесет години. По време на фирмата „Нюсенжан“ капитализмът още не е достигнал фазата на анонимните дружества. Напредъкът на индустрията, строителството на железопътни линии, благоустрояването на градовете и развитието на търговията са изисквали огромни капиталовложения. Учредявали се банки, за да привлекат необходимите капитали, да ги натрупат и използват. Започва епохата на финансовите магнати. Ето, това е схванал Зола. На гениалния поглед на Балзак отвърща неговият собствен поглед към масите. И както казва на обичайния си довереник, холандския критик Ян Сантен Колф, тук той отново се натъква на социализма.

Макар и закъснял, сюжетът не е бил съвсем нов за него. Във втория роман от серията — „Плячката“, вече виждаме Аристид Ругон — Сакар от „Пари“, неговия възход в Париж на другия ден след държавния преврат от 2 декември. Брат му, министърът Йожен Ругон, го назначава за комисар по време на големия бум в отчуждаването на недвижими имоти при Втората империя. За да не притеснява своя покровител, Аристид се преименува на Сакар, име, съчетаващо двете френски думи кесия и грабител. По време на война човек може да забогатее от доставки за войската, а в мирно време — със спекулации на парцели. Аристид Сакар купува на ниски цени парцели, за които знае, че ще бъдат отчуждени и скъпо заплатени. Братът му подсказва точно кои. Рожба на една империя, чийто облик определят, от една страна, префектът стратег Осман, а от друга — всевъзможни самозванци, Сакар процъфтява. След временен провал отново се появява в „Пари“, и то като главен герой, в много едър план, докато всички други действащи лица са само фигуранти.

Отначало Зола, не особено вещ в механизмите на финансите, търси някаква афера, която да подхожда за епохата на „Ругон-Макарови“. Струва му се, че съзира каквото му трябва в скандала Жюл Исак Мирес. Тази личност (1809–1871) — геометър, после търговски

посредник, се въздига чрез финансовата журналистика. През 1851 година Мирес купува вестниците „Льо Пей“ и „Льо Конституционел“. Скоро след това поема ръководството на Генералната каса на железниците. Нарушения в управлението го провалят — арестуван през февруари 1861 година, Мирес бива осъден на пет години затвор, следващата година е оправдан, но загубва авторитета си. Освен този случай, вестниците подсказват на писателя като герой на романа му банкера Гундерман, чието истинско име е Алфонс дьо Ротшилд, дребния сараф от Франкфурт, получил баронска титла от австрийския император. Алфонс дьо Ротшилд е син на Джеймс, основателя на банката „Ротшилд“ в Париж. Издигнат от късмета си и от златото, Алфонс дьо Ротшилд става управител на Банк дьо Франс, председател на административния съвет на Северните железници, член на Академията на изящните изкуства! Брат му Едмон управлявал Източните железници. Барон Джеймс ще влезе в работа с едно отстъпление от двадесет години назад.

Отначало въодушевен, Зола бързо се обезкуражава. Като махнем мошеничеството, Мирес е от същия социално-политически и религиозен тип като Ротшилд-Гундерман. Няма го тук дуела между гиганти, търсен от романиста, какъвто му предложила по-прясната афера около Юнион женерал. Той го казва ясно:

„Аферата Мирес ме съблазни — тя е голяма, значителна, разгърната и все пак не е интересна. Ще се заема с историята Бонту, Юнион женерал.“

Наистина Юнион женерал му предлага всичко необходимо, но при условие, че пренесе действието по време на Световното изложение от 1867, апогея на Втората империя.

През юни 1878 г. един финансист, Бонти, учредява нова банка, Юнион женерал, открито католическа. Неговият противник, банката „Гундерман“ („Ротшилд“), е еврейска и протестантска. Много отдавна евреи и протестанти се стремят към съюз, за да се противопоставят на диктата на всемогъщия националистически католицизъм. Зола веднага е разбрал, че има интерес да се придържа близо до фактите, както и да

включи в изложението си един от последователите на Маркс, Сигизмон Буш.

Работата е, че през 1890 година, когато се създава „Пари“, вече е отминал периодът на пионерите на Интернационала (Лондон, 1864 г.). Ако в „Ругон-Макарови“, както и в личния си живот, Зола не престава да бъде буржоа — просветен, несъмнен хуманист и очевидно прогресивен, но така или иначе буржоа — той твърде бързо, единствен от по-големите писатели на своето време, с изключение на Жюл Валес, осъзнава значението на Марксовите идеи.

Всъщност каква е историята на Юнион женерал? От 1878 г. това дружество (наречено в „Пари“ „Световна банка“) привлича средствата на католишките енории, в името на бога и краля, с явното одобрение на Рим. Целта е била да се спъне непрекъснатият възход на гордата еврейска, протестантска и републиканска банка. А по същото време в Париж имало един много известен сладкар и гостилничар на име Бонту, също както основателя на Юнион женерал. Еднаквите имена и играта на думи били използвани за възхода на банката и нейните акции — козунаците „Банту“, знаменитите финансови козунаци! Правителството на Гамбета, макар боязливо републиканско, се разтревожило. Протестанта и евреи се почувствули крайно застрашени от това нахлуване на политиката във финансите. Войната била неизбежна.

Романът „Пари“, чрез своя герой Сакар, е показателен за антисемитизма, едновременно антифинансов и расистки, характерен за тази епоха, и интересно е, че и самият Зола се поддава на модния тогава тон, тона на Алфонс Доде и най-вече на братята Гонкур. Той прави пред себе си следната уговорка по отношение на онова, което нарича „еврейски въпрос“:

„И накрая да не забравим, че еврейският въпрос лежи в основата на моя сюжет и не мога да посегна на парите, без да припомня ролята, която са играли евреите в миналото и днес. Ще трябва да покажа триумфа на евреина над благородника; презреният някога евреин, който е бил долу, се намира горе, докато благородникът от горе е изпаднал сега долу. Но моят силен човек ще успее и или

ще помете евреина, или ще се издигне над него, за да покажа най-сетне определящата роля на парите по отношение на всичко, дори и на този еврейски въпрос, в чиято светлина, според мен, нещата издребняват.“

Този текст е показателен за пътя, който му остава да измине преди аферата Драйфус.

И наистина, начело на Юнион женерал стои една каста от монархисти и привърженици на папата: маркиз Дьо Биенкур и Дьо Лабуйри, принц Дьо Брьой, виконт Д'Аркур, виконт Дьо Майол дьо Люпе, граф Дьо Монголфие, памфлетистът Йожен Веийо и граф Вийрьомон. Скоро всички те ще се окажат сред спомоществателите на антисемитския вестник на Дрюмон „Либр парол“.

Държавен въпрос — властващият Гамбета, буржоа, но републиканец и франкмасон, улеснява начинанието на bankerите протестанти и евреи при условия, които си остават неизяснени. Все пак на 31 декември 1881 година майсторите на вкусните козунаци Бонту посрещат радостно новата година, прославяйки монархията и бялото знаме, и заспиват върху капитал от 179 милиона златни франка! Неблагоразумно управляван, Юнион женерал е сразен от играчите на понижение. Ценните книжа се обезценяват за няколко дни. На 28 януари 1882 година Юнион женерал преустановява плащанията. Бонту бива арестуван. Осъждат го на пет години затвор и 3000 франка глоба. Точно така, както е бил наказан Мирес. Републиката е спасена, но цялата тази история се надига наново, заредена с буря и злост, по време на аферата Драйфус и „Аз обвинявам“.

„Пари“ издига декора за един Зола, който още не познава себе си.

Верен на навика си, още преди да завърши редакцията на романа, Зола го дава в „Жил Блас“ и „Пари“ започва да излиза в подлистници на 30 ноември 1890 година. Като книга се появява на 4 март 1891 г.

Новото в тона, ако не в сюжета, на мода от десет години („Крахът“ на Ш. Мерувел — 1882 г.; „Милионът“ на Жюл Кларети през същата година; „Набаб“ на Алфонс Доде; „Бел ами“ на Мопасан — 1885 г.), както и силата на разказа осигуряват добър успех — 55 000

екземпляра в годината на издаването. Но той не е сред най-популярните от серията. При смъртта на автора в 1902 година каталогът на издателство „Фаскел“ оповестява, че тиражът е достигнал 89 000 броя. А през 1928 година са станали вече 116 000. Това са границите на успеха.

Критиката го посреща добре, но не ентусиазирано. Анри Жеар и Ж. К. Юисман, вече отдалечени от Зола, са единодушни в похвалите си за тази „майсторска творба“. А Анатол Франс, когото като писател Зола смущава, макар че възгледите им все повече се приближават, дава следната оценка на „Пари“:

„Произведение плътно и тежко, но здраво и силно, поучително, енциклопедично и много смислено.“

Похвалата е точно отмерена, съдържана. И днес като че ли е трудно да се даде по-точна оценка за този роман, предшествуващ „Разгром“, за това борсово Ватерло.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.